

SANTAKRUTZ ABADEA

Guztion egotan dabil «Fueroen» arazoa: 1876garrenean galdu gendun euskaldunok ordurarte izan gendun burujabetza.

«Fueroak» zer diran?

Geure Uri ta Elizateetako ordezkariak Gernika'ko Batzar Nagusietan batu, ta an antolatu ebezen lege jator orrek dira gure «Fueroak» edo Lege Zarrak.

Ez ziran, bat batean, jausi gure legeok.

Berrogeitakada urtetan egon ziran auzitan, bi gudu ikaragarri zirala bitarteko.

Zumalakarregi izan zan lenengo burruka orren gure aurrelari; eta Santakrutz, 1872'ko azken burrukan.

GIZON ITZALA

Olan diñoe bereak izandako mutil bizkorrak: «Itzaltasuna eukan gizona zan, azkarra ta ona; ez genduan galduko gure gerratea, arekin jarraitu bagendu beti».

1870'garrenean, Hernialde'n Meza emoten egoan bitartean, «baitzen» edo liberalen guga-mutillak etorri jakozan elizara. Aren billa zetozen. Itxoiteko, ba, mesedez, gosaldu arte, ta bere etxean sartu -ran.

Eta gosaldu bearrean, bere abade jantziak erantzi, baserritarrenak jantzi, otzara aundi bat buru gainetik jarri, igitai bat eskuan artu, eta an joan zan txixtuka, kortako atetik.

Urte bi egin ebazan abadeak Prantzian. Ez egoan, artean, gudarik, guda usaina baiño. Eta andik urte bira guda ori asi zanean, bertan esku artu eban abadeak; baiña ez gudari lez, gudarien kapellau lez baiño.

BURUZAGI

Andik laster, sekulako burruka izan zan Segura'n; eta «zuriak» edo karlostarrak galdu eta anka egin eben andik. Mendiz igeska joiazala, esan eutsen abadeak agintariak:

«Alperrik gabiltz igeska; eta alperrik galdu dogu Segura. Goazen barriro bertora, eta nik esango dautzuet zelan artu erri ori».

Zorotzat artu eben abadea agintariok, eta ez eutsoen jaramonik egin, ez orduan eta ez gero. Eta atzeraka ta atzeraka joiazan eraso guztietan.

Mutillak azkenik aspertu, euren ordura arteko agintariok zapuztu, ta gure abadea aukeratu eben buruzagitzat. Ez ziran, ez, damatu!

IGESI

Laster jakin eban abadeak, «baltzen» talde bat joiala Arrasate'ko bidetik, sekulako izkillo pilloaz. Bai...? Bide ertzekeo sasi-arte batean ezkutatu, ta bat batean aren gainera jausirik, eukezan arma ta tresna guztiak kendu eutsezan, eta Aramaxokora eroen ebazan lepoan.

Eta ereikaz saiotan ebillela, mutil bat zauritu yakon. Beragaz artu, ta baserri ezagun batera eroan eban. Andik etorrela, etsaiagaz egin eban topo, ustebarik; eta atxillo arturik, erriko udaletxean sartu eben, urrengo egunean tiroka iltzeko asmoz.

An egoela, gau illun zala, goiko salako Komunerik jauzi egin, eta eigiari emon eutson; eta aurreko errekan sartu zan buraraño, arnasa artzeko, kañabera bat agoan eukala.

Laster asi ziran etsaiak aren atzetik, argizuzi ta txakurraz lagundurik. Baiña, bai zeral, ez eben aren arrastorik bere topau.

Abadea, bere mutillakin Arangiño'ko atxetan batu, ta eurokaz joan zan, barriro. Eta baserriz-baserri, erriz-erri, laster batu ebazan 500 multil eder, eta lau taldetan eratu euren lau kapitan zintzoen menpean. Eta gudan asi zan, jo or jo emen, Urkiola'ko menditik Irun'go mugaraño, topa al ebazan etsai guztiak apurtu ta ondatus.

ITURRIOZ'EN

Ernio-ondoan dagon Iturriotz'ekoa izan zan aren erasorik aundiena. Iru millatik gora ziran arerioak, eta Tolosa'tik Azpeiti'ra zetozen bere koronel arroaren atzetik.

Santakrutzenak Zelatu'ko solo-ormentan ostean egozan gorderik, etsaiaren zai. Eta agindu au emon eutsen abadeak bere mutillai:

«Danok ixillik eta gorderik, gero! Eta ez asi, areek ogei metroa alderatu arte».

Ordu osoa iraun eban erasoak. An egoan, bitartean, abadea zutik batera ta bestera, liburu bat eskuan, otoitz eta otoitz. Txamarra baltza ta praka urdiñak eukezan soinean, mantak eta abarkak oiñetan, eta txapel aundia buruan. Gizon asko galdu eben «baltzak», eta euren koronela areen artean. Santakrutzenak, bala gutiak erre, ta alde egin eben azkenik, «Gora Erlijiñoa, Gora Foruak», diadarrez.

SANTAKRUTZEN BURUA SALGAI

Aibat kalte egiten eutsela, ta salgai jarri eben «baltzak» abadearen burua, eta beste orrenbeste *egin* eben karlostarrak bere. Lizarraga zan onen buru Gipuzokoa'n, Agintari arro ta ustela; berak egin ez, eta besteai egiten itxi nai ezl!

Ez eutsen Santakrutzek jaramonik egin ez batari ta ez besteari. Baiña laster etorri yakon Karol errege berberaren agindu zorrotza (au be Lizarraga'k eragiña): andik alde egiteko arin, tiroz garbituko ebala bestela ta...

Eta alde egin eban abadeak. Anaien arteko odolik ixuri nai ez gixajoak!

Bederatzi illabete bakarrak egin ebazan guduan; eta Lizarraga jeneralak iru urtetan baiño kalte geiago egin eutsen etsaiak.

SANTAKRUTZ, MIXIOLARI

Guda galduta, Londres'en egoan gure abadea, konbentu batean kapellau. Au jakin eta bertora etorri jakon Karol erregea here laguntzailleagaz. Aren Meza entzun, eta auxe esan eutson urtekeran:

—Ba-dakit jarraitzaillerik zintzo ta bizkorrenetarikoa izan zaitudala; eta damu dot lenagorik ez jakitea.

—Ba..., berandu da onezkero-erentzun eutson Santakrutz'ek.

Mixiotara joatekoa zin edo promesa egin eban gure abadeak, guda bitarteko bere egun baltzetan. Eta itza itz, mixiotara joan zan. Jaimaka'ra lenengo, eta andik Colombia'ra gero.

Amabost urte egin ebazan, lenengo lekuan; eta ogeta-malau, bigarrenengoan. Eta 84 urte zitualarik it zan santuki, Colombia'ko Pasto uri ondoan, bere inditar maitez inguraturik.

URKIOLA'k